

Oponentský posudek
diplomové práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Johana Borovanská:
Vina a odpuštění

Václav Němec, Ph.D.

Přednosti práce

Johana Borovanská se ve své práci zaměřuje na delikátní filosofická témata viny, lítosti a odpuštění. Při projasňování těchto fenoménů si bere ku pomoci několik myslitelů, kteří se poměrně vhodně doplňují i vzájemně korigují: Karla Jasperse, Anthony Steinbocka a Vladimira Jankélévitche. Autorka přitom prokazuje věcné porozumění pojednávaným tématům i schopnost citlivě a přesně identifikovat a formulovat klíčové otázky a problémy, jež vyvstávají při interpretaci vybraných textů. Řada jejích analýz a interpretačních tezí je plausibilní a přesvědčivá. Např. se jí daří dobře postihnout „obousměrný“ vztah či vzájemnou provázanost mezi morální a politickou vinou u K. Jasperse (str.22), zasadit fenomény viny, lítosti a odpuštění do souvislosti s původní časovostí lidské existence (zejména v návaznosti na A. Steinbocka) či propojit různé perspektivy, z nichž nahlízejí na fenomén odpuštění A. Steinbock a V. Jankélévitche. Za nejzdařilejší a nejcennější část práce považuji kapitoly věnované Steinbockovi, a speciálně jeho pojmu lítosti (kap. III). Zde se autorce podle mého soudu podařilo poměrně věrně představit úvahy tohoto v českém kontextu ne příliš známého a citovaného myslitele, jenž svými analýzami přispívá k prosvětlení temného fenoménu viny, ale i ukázat meze a slabiny některých jeho dílčích závěrů. Na práci je třeba též ocenit zjevné osobní zaujetí tématem i schopnost dané téma samostatně a kriticky promýšlet.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Celkový interpretační výkon Johany Borovanské není příliš oslnivý. Někdy její výklady mají charakter pouhých shrnujících referátů bez výraznějšího interpretačního vkladu (konkrétně v pasážích věnovaných Jankélévitchevi). Někdy tyto výklady trpí přílišnou lakoničností a vágností, a v některých případech jsou vyloženy nepřesně (to se týká zejména části věnované Jaspersovi). Především při výkladu Jaspersovy *Otázky viny* postrádám soustavnější, preciznější a detailnější rekonstrukci Jaspersových konceptů a myšlenkových postupů. Velmi nedostatečně a nepřesně je pojednána „politická vina“, např. zde vůbec není vyjasněno, jaký typ (oprávněných) následků z této viny plyne a proč. Autorka dokonce na jednom místě tvrdí, že následkem politické viny může být „udělení trestu“ (str. 13), přestože Jaspers zdůrazňuje, že trest je kategorií odpovídající pouze kriminální vině a že trestat za politickou vinu nelze, protože principiálně nelze trestat kolektiv (resp. pokud se vítěz domnívá, že to lze, pak propadá osudovému omylu a dopouští se nového bezpráví). V práci též není zaznamenáno, že Jaspers v případě této kategorie kolísá mezi termínem „vina“ (Schuld) a „odpovědnost (Haftung) a že ve svých pozdějších textech (např. *Svoboda a znovusjednocení* z roku 1960) od označení „vina“ zcela upouští a nadále užívá pouze výrazu „odpovědnost“. Přesnějším

pochopením Jaspersova pojmu politické viny by si autorka každopádně vytvořila lepší východiska pro – jinak zajímavé – srovnání se Steinbockovým konceptem „kolektivní lítosti“ (str. 47-48). V této souvislosti je především škoda, že autorka nezaznamenala, že pro Jasperse politická vina či odpovědnost vyjadřuje především právní postavení občana státu (bez ohledu na konkrétní činy jednotlivce), které implikuje jistou solidaritu občana se státem a jeho právní způsobilost nést určitou sankci za chování představitelů státu – což je aspekt, který ve Steinbockově pojetí „kolektivní lítosti“ naopak zcela ustupuje do pozadí. Z tohoto hlediska se pak jakékoli úvahy o odpuštění kolektivní politické viny (viz např. str. 71) v Jaspersově smyslu ukazují jako nemístné.

Přesnějším položení kritických otázek Jaspersovi by také přispělo, kdyby se autorka seznámila s Ricoeurovou kritikou *Otázky viny* v článku *Německá vina*¹. Lze rovněž litovat, že si nedala práci se studiem Jaspersových filosofických spisů, především druhého svazku Jaspersovy *Filosofie*, kde je vina pojednána jako jedna z tzv. „mezních situací“. To by jí umožnilo Jaspersovu kategorizaci viny lépe zasadit do celkového kontextu jeho myšlení a vůbec ji lépe uchopit v jejích filosofických souvislostech a implikacích.

Celkově lze v práci pozorovat určité tápání a neujasněnost nejenom ohledně přesného významu interpretovaných textů, ale též ohledně věcných problémů, které autorka nad těmito texty řeší. Někdy až příliš unáhlené a nedomyšlené závěry ohledně závažných otázek, které autorka klade, uzavírají perspektivní možnosti jejich řešení. Tak např. v zásadě oprávněná kritika Steinbockova tvrzení, že míra viny může být stanovena na základě kritéria, zda jde o provinění vůči sobě samému či nároku druhého, vede autorku k přehnaně skeptickým závěrům o smysluplnosti takového kritéria vůbec (str. 32-33). Důvodem těchto ukvapených závěrů je patrně i to, že si vůbec nepoložila otázku, zda údajné provinění „vůči sobě samému“ nemůže být založeno v jiném typu nároku či požadavku, který je na člověka vznášen nikoli primárně ze strany druhých lidí, nýbrž např. ze sféry existenciálního „mětí“ (Sollen) (jak o něm mluví K. Jaspers ve své *Filosofii*), vůči němuž je člověk zodpovědný jako existence. Zde se mimochodem opět projevují důsledky toho, že autorka nezohlednila Jaspersovy klíčové filosofické texty, jejichž znalost by jí umožnila adekvátnější konfrontaci obou myslitelů. Kritika zmíněné Steinbockovy myšlenky pak autorku dokonce vede vyloučení možnosti, že bychom vůbec mohli stanovit nějakou míru viny (str. 33), přestože různá intenzita viny je zcela základní zkušeností s vinou a odráží se v každém trestním zákoníku.

Ačkoli Johana Borovanská zdůrazňuje rozdíl mezi vinou a pocitem viny, zdá se mi, že sama místy obojí směšuje, resp. že užívá termínu „vina“ v posunutém významu. Jestliže např. mluví o tom, že vina „není volní akt“ (str. 27), že „vina na mne přichází“ (str. 27) nebo že „vina nás přepadá“ (str. 27 a 34), pak tyto formulace dávají smysl pouze za předpokladu, že má na mysli nikoli vinu jako takovou, nýbrž pocit či uvědomění viny. Je také matoucí, jestliže pocit viny spojuje se vzpomínkou na „mě způsobenou újmu“, nikoli na mé vlastní provinění (str. 27).

Autorka soustavně užívá stylisticky nevhodné obraty, jako např. vina „jakožto soud mne samým nebo mne druhými“ (str. 23), „zakouším obvinění skrze transgresi druhého“ (str. 29), „vina mne klade sobě samému“ (např. str. 34) atd. Většinou se zřejmě jedná o nepřilíživé překlady z angličtiny. Za nepřilíživý vhodný považuji též překlad výrazu *for sake of whom* jako „ve jménu koho“ (str. 45) – vhodnější by byl překlad „kvůli komu“ či „pro koho“.

¹ P. Ricoeur, *La culpabilité allemande* (recenze na Jaspersovu *Otázku viny*). Původně publikováno v roce 1949 v revue *Christianisme social*. Nově otištěno in: P. Ricoeur, *Lectures 1: Autour du politique*, Paris 1991, str. 143-154.

Hodnocení

Práce Johany Borovanské splňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Vzhledem k výše uvedeným nedostatkům však nemohu navrhnout lepší hodnocení než v rozmezí „velmi dobře“ – „dobře“.

Václav Němec

V Praze, 8.9. 2014